

LA GUERRA DE SUCCESIÓ: ELS MOTIUS DE CATALUNYA

Josep Fontana
Universitat Pompeu Fabra

En parlar dels motius pels quals un col·lectiu humà participa en una guerra cal començar assumint que el més probable és que trobem gent que combat per raons molt diverses. En un cas com el de la Guerra de Successió a Catalunya les precaucions i els matisos són indispensables. Per començar, hi ha hagut catalans en els dos bàndols enfrontats, encara que fossin minoria els que van optar per Felip V, i avui sabem que les raons dels botiflers són prou complexes i s'han d'analitzar amb cura.¹ Però també del cantó dels austriacistes hi ha hagut plantejaments i interessos diferents, de manera que resulta perillós extrapolar els d'un grup concret per atribuir-los a la totalitat dels combatents. Francisco Canals, per exemple, va caure en aquesta errada en voler interpretar en termes de la defensa del tomisme l'oposició catalana als francesos que els hauria portat a la guerra.² Potser sí que això era important per a alguns, però se'ns fa difícil de trobar aquesta mena de subtils raons teològiques en l'abundant bibliografia política del conflicte i no sembla que hagin estat determinants ni tan sols en la conducta de l'estament eclesiàstic en conjunt.³

1. Núria SALES, *Els botiflers, 1705-1714*, Barcelona, Dalmau, 1981; Enric TELLO, *Visca el rei i les calces d'estopa. Reialistes i botiflers a la Cervera set-centista*, Barcelona, Crítica, 1990.

2. A *La tradición catalana en el siglo XVIII. Ante el absolutismo y la ilustración*, Fundación Francisco Elías de Tejada, Madrid, 1995. Hi torna, amb afegits com atribuir «a la intervenció de la divina providència» la conducta de Berwick, a l'estudi preliminar a l'edició de les *Narraciones históricas*, de Francesc de CASTELLVÍ, I, Madrid, Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Percepo, 1997, p. 23. Sobre l'actitud dels eclesiàstics, veg. Joaquim ALBAREDA, *Els catalans i Felip V*, Barcelona, Vicens Vives, 1993, p. 248-264.

3. La literatura política de la guerra, que havia analitzat Maria Teresa PÉREZ PICAZO a *La publicística española en la Guerra de Sucesión*, Madrid, CSIC, 1966, 2 v., ha estat àmpliament analitzada, pel que fa a Catalunya, per Rosa Maria ALABRÚS a *Felip V i l'opinió dels catalans*, Lleida, Pagès, 2001.

Hi pot haver motius molt diversos, com dic, però n'hi ha hagut uns que han estat sostinguts pels grups dominants de la societat catalana, que eren gent que tenia un pes decisiu en les seves institucions de govern i que van saber articular i dirigir una resposta col·lectiva amb un suport prou ampli, encara que no fos total, i van aconseguir de mantenir aquesta adhesió majoritària del país fins a la resistència final, amb defeccions escasses. Són aquests els motius dels catalans, o si es vol, de la major part dels catalans, que voldria examinar.

Aquests grups dominants a què m'he referit tenien una composició social diversa⁴ —eren cavallers, comerciants, eclesiàstics—, però el paper més dinàmic l'assumia una burgesia comercial que havia adquirit força i consciència des de mitjan segle XVII, al llarg d'un procés que és, a la vegada, de recuperació de l'economia catalana després de la Guerra dels Segadors i de transformació de la seva estructura de producció i d'intercanvis, en una línia que anunciava el que va ser el creixement català del segle XVIII. Ho va dir fa anys Pierre Vilar, que definia aquest període com el del «segon redreçament català» i remarcava la relació que hi ha entre «el renaixement econòmic iniciat al Principat, la nova florida d'iniciatives, les aspiracions al comerç lliure i al comerç colonial» i les actituds polítiques que durien a la Guerra de Successió.⁵ I ho han assenyalat més endavant, afegint-hi matisos, tot un seguit d'investigadors que han insistit, d'una banda, que fou llavors quan van aparèixer «nous elements [...] que prefiguren socialment i econòmicament el model agrari català del segle XVIII»,⁶ i han mostrat, d'altra banda, els lligams que hi ha entre els beneficiaris directes d'aquest creixement d'una nova índole i les actituds polítiques austriacistes.⁷

La meua hipòtesi, que no és ara el moment d'explicar amb detall, parteix del fet que cal posar els canvis que hi ha hagut a Catalunya després de la Guerra dels Segadors en relació amb els més generals que han tingut lloc en aquests anys al sud d'Europa, quan la penetració dels comerciants holandesos i anglesos al món mediterrani, que havien començat a freqüentar al final del segle XVI

4. Joaquim ALBAREDA, *Catalunya en un conflicte europeu*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2001, p. 65; de manera molt més extensa a R. M. ALABRÚS, *Felip V i l'opinió...*, p. 107-130.

5. P. VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, II, *El medi històric*, Barcelona, Edicions 62, 1964, p. 373-411.

6. Eva SERRA, *Pagesos i senyors a la Catalunya del segle XVII*, Barcelona, Crítica, 1988, p. 407-410.

7. Benet OLIVA I RICÓS, *La generació de Felip de la Penya. Burgesia mercantil i Guerra de Successió entre el Maresme i Barcelona*, Lleida, Universitat, 2001; Francesc VALLS JUNYENT, *El paper de les exportacions vitícoles en la configuració de les relacions exteriors de l'economia catalana 1672-1869*, Universitat de Barcelona, 2001, tesi doctoral.

com a proveïdors de cereals en anys d'escassetat, s'ha accentuat fins que han establert un cert domini del comerç del nostre mar i han aconseguit de transformar la vella estructura d'uns tràfics dominats tradicionalment per les ciutats mercantils italianes.⁸

A la segona meitat del segle XVII, a més, les mesures de Colbert contra el comerç holandès, les guerres entre Anglaterra i Holanda i, sobretot, la guerra entre Holanda i França de 1672 a 1678, van desviar tant anglesos com holandesos dels ports francesos de l'Atlàntic i els van dur a cercar aiguardents a la Mediterrània, cosa que va produir una resposta immediata a Catalunya, on al final del segle XVII, hi havia ja, segons ha mostrat Jaume Torras, la major concentració d'alambins de producció d'aiguardent de la Península, en especial al Penedès i a les comarques tarragonines.⁹

Catalunya, tradicional compradora de blat a l'estranger, va deixar gradualment d'importar-lo del nord de l'Àfrica, on havia de pagar-lo fonamentalment amb plata, per adquirir-lo cada vegada en més proporció dels comerciants anglesos i holandesos, en un tràfic en què aquestes importacions es compensaven amb exportacions de productes agraris locals.¹⁰

Un tret força interessant de la producció i l'exportació d'aiguardents de les comarques catalanes del sud és la participació en aquestes activitats dels comerciants de Barcelona i d'un grup de negociants anglesos i holandesos residents a Catalunya. L'estudi dels embarcaments d'aiguardents pels ports del litoral de Tarragona permet veure la importància de la part que correspon a un grup de comerciants barcelonins, majoritàriament botiguers de roba, que venien les mercaderies en els pobles d'aquestes comarques, i que tenien, en conseqüència, tot un seguit de crèdits al seu favor per les vendes que feien, que devien haver compensat adquirint els productes agrícoles que exportaven.¹¹

8. Gigliola PAGANO, *English merchants in seventeenth-century Italy*, Cambridge, Cambridge University Press, 1997, p. 185 (el llibre havia estat publicat, exactament igual, set anys abans en italià).

9. Jaume TORRAS, «Productes vitícoles i integració mercantil a Europa, s. XVI-XVIII. Una panoràmica», a *Estudis d'Història Econòmica*, 14 (1996), p. 23-33.

10. Sobre el comerç de cereals amb el nord de l'Àfrica, veg. Martín CORRALES, *Comercio de Cataluña con el Mediterráneo musulmán (siglos XVI-XVIII)*. *El comercio con los «enemigos de la fe»*, Barcelona i Bellaterra, 2001, p. 311-315 i pàssim.

11. Jordi ANDREU SUGRANYES, *El Camp de Tarragona i el Priorat durant els segles XVIII i XIX. Les bases demogràfiques, agràries i mercantils de l'expansió setcentista*, Universitat Autònoma de Barcelona, 1995, edició en microfita. Veg. una publicació parcial dels resultats a «Las relaciones entre Cataluña y Andalucía a finales del siglo XVII: el papel de Cádiz en el desarrollo del comercio del Camp de Tarragona», a *Primer Congreso de Historia Catalano-andaluza. Las relaciones comerciales del siglo XVI al siglo XVIII*, l'Hospitalet de Llobregat, Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat, 1995, p. 95-110.

No és menys interessant, però, comprovar que en els anys de gran expansió d'aquest comerç, cap al final del segle, el cònsol d'Holanda, Joan Kies, va instal·lar una oficina de fer aiguardent a Vila-seca, i que Joseph Shallet, cònsol d'Anglaterra, va demanar permís per a instal·lar-ne, ell mateix, una altra. Potser convingui afegir que aquest cònsol anglès tenia una companyia —«una de les més importants societats barcelonines del període», segons Benet Oliva¹²— amb un altre comerciant de la mateixa nacionalitat, Mitford Crowe, que va ser una peça essencial en les negociacions per l'aliança del bàndol austriacista amb Anglaterra en l'inici de la participació catalana en la Guerra de Successió.¹³

És possible que inicialment els grups dirigents d'aquesta burgesia catalana dels negocis haguessin pensat que podien dur endavant els seus projectes amb Felip, el nou rei vingut de França, com ho van mostrar les peticions de caràcter econòmic que van presentar a les Corts de 1701-1702: un port franc, la concessió de dos navilis anuals a Amèrica (una petició que no s'ha de minimitzar; cal recordar el profit que els anglesos van treure del seu únic «navili de permís»), la formació d'una junta encarregada de redactar un projecte de companyia nàutica mercantil i universal, etc.¹⁴ Aviat van poder veure, però, que la vinculació amb França i l'interès mostrat pels francesos d'apoderar-se del tràfic amb el Principat podien posar en perill el model de comerç exterior que s'havia anat elaborant i que era a la base del creixement econòmic de les darreres dècades. Els comerciants catalans eren ben conscients que els convenia mantenir els lligams mercantils amb Anglaterra i Holanda perquè, com deia un memorial presentat a les Corts de 1705, si els compraven les mercaderies que era necessari importar, «se logra el no salir el dinero, pues estos truecan sus géneros o mercaderías con vino aguardiente y otros géneros del Pahís».¹⁵

M'interessa, però, que es vegi que darrere d'aquestes preocupacions hi havia molt més que l'interès per assegurar unes vendes a l'exterior; que allò que estava en perill era un model global de creixement econòmic que era dominant a Catalunya fins a mitjan segle XIX: un model basat en l'intercanvi amb l'estranger de productes agraris que s'embarcaven als ports de la costa de Ponent, contra

12. Benet OLIVA, *La generació de Felip de la Penya*, p. 158.

13. Sobre la participació d'aquests anglesos i holandesos en negocis fets conjuntament amb comerciants catalans, veg. Joaquim ALBAREDA, *Catalunya en un conflicte europeu*, p. 66.

14. Jaume BARTROLÍ, «Les corts de 1701-1702: un camí truncat», *Recerques*, 9 (1979), p. 57-75.

15. Joaquim ALBAREDA, «Felip V i Catalunya», *Manuscrits*, 18 (2000), p. 30-31. Per a una visió més global de l'encaix de projecte econòmic i visió política, amb especial referència a Felip de la Penya, veg. Ernest LLUCH, «El programa polític de la Catalunya austriacista», a Joaquim ALBAREDA (ed.), *Del patriotisme al catalanisme*, Vic, Eumo, 2001, p. 129-167.

importacions industrials, en especial tèxtils —més endavant, al segle XIX, cotó en floca—, que entraven sobretot pels ports de Barcelona i Mataró. Aquest model va ser el que havia permès potenciar una economia catalana integrada, amb un mercat interior desenvolupat, on tenien un paper fonamental els comerciants de Barcelona, que venien els teixits als mercats rurals, tenien comptes de crèdit als pobles i intervenien directament en les exportacions agràries i en les importacions tèxtils.

Les investigacions d'Albert Garcia Espuche ens havien mostrat com es formà a Catalunya, entre 1550 i 1640, una xarxa articulada de ciutats i «una economia territorial que funcionava amb menys autarquia de les parts, amb més relacions entre les ciutats, amb una forma d'organitzar les decisions i les activitats que conformava un sistema cada vegada més complex de relacions».¹⁶ És clar que el que es va produir en la segona meitat del segle XVII fou una potenciació i un aprofundiment d'aquest procés d'integració, gràcies a l'estímul de la seva entrada en els nous circuits del comerç europeu.

Les importacions de teixits estrangers de qualitat, d'altra banda, no van arruïnar la indústria catalana, com alguns pensaven. Jaume Torras ens ha explicat el procés d'especialització que fa que la producció es concentri en aquells llocs en què la disponibilitat de treball rural estacional és més abundant i s'orienti cap en aquell tipus de teixits en què pot competir millor. En el cas de Catalunya es va anar dibuixant així una mena de divisió entre un nord on hi havia abundància de mà d'obra per al filat de la llana i per al teixit de llana i seda, en una activitat controlada progressivament pels paraires, i un sud dedicat al vi i a l'aiguardent. Un quadre que s'iniciava en aquell moment i que va marcar l'evolució de l'economia catalana en els temps que havien de venir.¹⁷

Els grans protagonistes de l'empresariat català d'aquesta primera fase, en el trànsit del segle XVII al XVIII, semblen haver estat sobretot els botiguers i els comerciants a l'engròs, que predominaven en les companyies que es constituïen i que tenien un paper fonamental en el govern polític de la ciutat de Barcelona, i, per consegüent, en la formulació de la política econòmica catalana. Això pot explicar el seu interès en la importació de teixits, que devia haver obligat el conjunt de la producció catalana a esforçar-se a sobreviure a aquesta competència recurrent a la diversificació, cosa que pot explicar que hagués sobreviscut, i que s'hagués orientat molt aviat a la conquesta del mercat interior espanyol, a dife-

16. Albert GARCÍA ESPUCHE, *Un siglo decisivo. Barcelona y Cataluña, 1550-1640*, Madrid, Alianza, 1998, p. 21.

17. Jaume TORRAS, «L'economia catalana abans del 1800. Un esquema», a *Història econòmica de la Catalunya contemporània*, I, p. 13-38, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1994.

rència del que va passar amb indústries tèxtils més protegides, com l'aragonesa, que van acabar desapareixent.¹⁸

Va ser aquest progrés de base mercantil el que va generar un impuls que pot explicar, a la vegada, l'empenta econòmica que es va prolongar fins al segle XVIII, i que va dur a la lògica conseqüència de la gran fase industrialitzadora d'aquest segle, i la nova força que van prendre les reivindicacions polítiques, que va acabar duent a la Guerra de Successió.

Perquè és clar que els primers conflictes amb el nou rei es van produir en el terreny de les friccions polítiques.¹⁹ I és que cal entendre que va haver-hi una relació molt estreta entre aquestes aspiracions de creixement econòmic i el marc polític en què havien de desenvolupar-se: una relació que va anar molt més enllà de la mera política econòmica, que té a veure amb el model d'estat que es volia construir i que pot plantejar-se, per tant, en termes de defensa i conquesta de les llibertats col·lectives. Per a argumentar-ho em cal fer una ràpida ullada al marc del desenvolupament polític europeu en aquells temps.

Un estudi comparat dels sistemes polítics vigents a l'Occident europeu al final del segle XVII i al començament del XVIII ens mostra que poden dividir-se en dos grans corrents: el de les monarquies absolutes i el dels règims de caràcter representatiu a l'estil dels d'Anglaterra i Holanda, en què sectors socials d'interessos diversos no solament van aconseguir limitar el poder reial, que era l'objectiu tradicional de les velles Corts, sinó que també, i això és encara més important per a configurar un estat nacional, van aprendre a negociar els seus interessos de grup al Parlament, amb la qual cosa van fer possible que es formulés una política consensuada.²⁰ D'altra banda, la multiplicació per la impremta de les publicacions de notícies, com les gasetes, o dels escrits polítics de tota mena, va afavorir al segle XVII l'aparició, en aquests països de règim representatiu, d'una opinió pública que s'implicava en els debats que commovien aquestes societats, la qual cosa va ajudar a estendre la participació en la política consensuada pels grups dirigents. S'ha pogut dir que en aquesta expansió de la comunicació —que ocorregué també a casa nostra, com ho demostra l'abundància de pamflets, discursos, representacions i gasetes— es basa el naixement de la de-

18. Isabel LOBATO, *Compañías y negocios en la Cataluña preindustrial. Barcelona, 1650-1720*, Sevilla, Universitat de Sevilla, 1995.

19. Veg. la relació que es dona a Joaquim ALBAREDA, *Els catalans i Felip V*, p. 90-110.

20. Veg. una bona visió de conjunt a Julian SWANN, «Politics and state in eighteenth-century Europe», a T. C. W. BLANNING (ed.), *The eighteenth century*, Oxford, Oxford University Press, 2000, p. 11-51. Per al cas anglès, en concret, veg. Robert BRENNER, *Merchants and revolution. Commercial change, political conflict, and London-overseas traders*, Cambridge, Cambridge University Press, 1993.

mocràcia en els temps moderns. El que és segur, com a mínim, és que va ajudar a reforçar la consciència de pertànyer a un col·lectiu amb uns interessos i uns projectes comuns, és a dir, a una nació.²¹ D'aquests dos sistemes polítics mencionats, la vella història acadèmica, sempre atenta a afalagar el poder, valorava sobretot l'absolutisme com el camí que portava a la modernització. Un mite insostenible ha fet que s'identifiqués la monarquia absoluta amb el naixement de l'Estat modern i allò que s'anomena, d'acord amb una anacrònica invenció prusiana, *despotisme il·lustrat*, amb el progrés econòmic. Aquestes són, però, afirmacions mancades de base.²²

L'únic sentit en què el terme *absolut* és vàlid en aquests règims és en relació amb la llibertat del rei per a legislar d'acord solament amb la seva voluntat, exercint un poder que es considerava rebut de Déu, no pas com a descripció de l'exercici efectiu d'un poder central. Es parla sovint de centralització, però a la pràctica és il·lusòria. No n'hi havia a la França de Lluís XIV —el qual, per cert, no va dir mai allò de «L'Estat sóc jo» que li atribueix la llegenda—, sinó que era una monarquia plural, amb una part més o menys subjecta a l'Administració reial, els *pays d'élection*, i una altra on els diversos components tenien lleis, institucions, impostos i Corts, o estats, propis, els *pays d'états*, que abastaven el 40 % de la població francesa.²³ L'estudi de Russell Major sobre la formació de la monarquia absoluta a França mostra la inutilitat dels esforços dels monarques per a aconseguir res que s'assemblés a una unitat política i administrativa. La seva conclusió és que l'obra de Lluís XIV no va fer cap altra cosa, pel seu mateix fracàs, que preparar el terreny per a la Revolució de 1789, que va ser la que va dur a terme la unificació efectiva de França (amb un règim parlamentari).²⁴

21. Sobre aquest tema, veg. David ZARET, *Origins of democratic culture. Printing, petitions, and the public sphere in early modern England*, Princeton, Princeton University Press, 2000, i Brendan DOOLEY, *The social history of skepticism. Experience and doubt in early modern culture*, Baltimore, The Johns Hopkins University Press, 1999.

22. Pel que fa a l'absolutisme, la validesa del concepte és avui objecte de discussió (veg. una breu síntesi del debat a R. G. ASCH i H. DUCHHARDT, *El absolutismo. ¿Un mito? Revisión de un concepto historiográfico clave*, Barcelona, Idea Books, 2000). Joël Cornette recorda que el mot mateix ha aparegut a França en 1797, en un escrit de Chateaubriand, i que no s'ha conegut a Anglaterra abans del 1830, Joël CORNETTE (ed.), *La monarchie entre Renaissance et Révolution, 1515-1792*, Paris, Seuil, 2000, p. 142.

23. Una excel·lent anàlisi del funcionament polític d'un *pays d'état* el tenim a James B. COLLINS, *Classes, estates, and order in early modern Brittany*, Cambridge, Cambridge University Press, 1994.

24. J. RUSSELL MAJOR, *From Renaissance Monarchy to absolute monarchy: French kings, nobles and estates*, Baltimore, The Johns Hopkins University Press, 1994; Joël CORNETTE (ed.), «Figures politiques du Grand Siècle. Roi-État ou État-roi?», al llibre ja citat, *La monarchie entre Renaissance et Révolution*, p. 135-276.

En les monarquies absolutes la transformació de l'Estat no va passar a la pràctica de migrades reformes de l'estructura administrativa i d'uns intents, gairebé sempre frustrats, de millorar la hisenda. Pel que fa a les mesures d'abast més general, les resistències dels privilegiats van aconseguir normalment anul·lar els efectes transformadors que haurien pogut tenir, de manera que van restar com a projectes no realitzats o com a testimonis de bones intencions, més o menys sinceres, que els sobirans no podien portar a la pràctica, per bé que tampoc no es pot dir que s'hi esforcessin gaire.

En la cruïlla d'aquests dos sistemes polítics dominants a l'Europa occidental, els catalans del segle XVII havien triat el que implicava un sistema polític representatiu, que tenia entre ells una certa tradició i que era, a més, el que convenia necessàriament a una societat que optava pel creixement comercial —industrial, més tard—, com mostren els estudis sobre Holanda i sobre l'Anglaterra posterior a la revolució del 1688.²⁵ Josep Fontanella, representant del municipi barceloní a la Conferència de Münster, el 1643, havia percebut clarament el que estava passant a l'Europa occidental i sostenia que els negocis —la «negociació», diu ell— que havien fet la riquesa d'Holanda, «és lo únic remey per axir de la misèria en què estam».²⁶ A un creixement econòmic comercial, però, li calien les institucions polítiques corresponents.

Hilton L. Root ha estudiat de manera comparada els fonaments polítics dels mercats a la França i l'Anglaterra de l'Antic Règim: una mena d'estudi que ens és útil en el nostre cas, perquè l'exemple francès se situa en la línia de la política econòmica de l'absolutisme espanyol, mentre que l'anglès ens mostra com s'ha modernitzat un vell sistema semblant, pels seus fonaments, al català, i arriba a la conclusió següent: «La capacitat d'una societat per a desenvolupar mecanismes que institucionalitzen la confiança, la credibilitat i la supervisió és essencial per al procés de modernització [...]. La capacitat d'una economia per a encoratjar la inversió necessària per a sostenir un creixement econòmic a llarg termini depèn en darrera instància de la fiabilitat dels contractes polítics. Si cada nou príncep o ministre canvia els contractes del seu predecessor, una societat només podrà sostenir inversions a curt termini i el creixement econòmic resultarà ofegat.»²⁷

25. Robert BRENNER, *Merchants and revolution*, 1993; Bruce G. CARRUTHERS, *City of capital. Politics and markets in the English financial revolution*, Princeton, Princeton University Press, 1999.

26. Citat per J. M. TORRAS I RIBÉ a «Els corresponsals del comerç català amb Europa al començament del segle XVIII», *Recerques*, 23 (1990), p. 115-138.

27. Hilton L. ROOT, *The fountain of privilege*, p. 213.

L'estudi dels règims absolutistes ha demostrat que el seu sistema encoratja la inversió en la renda de la terra i en els drets feudals, que són activitats en les quals el pes del control local és més fort que la intervenció reial i on, en conseqüència, no s'ha de témer que la monarquia pugui canviar les regles del joc. Sabem que això és el que va passar a la França de Lluís XIV i dels seus descendents,²⁸ i que els interessos de la burgesia del comerç i de la indústria, que se sentia marginada, el van empènyer finalment a donar suport a la revolució contra la monarquia. Per la seva naturalesa, en canvi, un sistema com el que es va consolidar a Anglaterra després de la *Glorious Revolution*, on la política i les finances de l'Estat estaven controlades al Parlament per l'aliança entre els terratinents del feudalisme bastard i els comerciants lligats als grans negocis colonials, un sistema on l'estabilitat política i financera estava garantida pels mateixos que estaven interessats a conservar-la, va estimular la inversió en el comerç i la indústria.

En el cas dels catalans el desenvolupament d'un règim representatiu havia de fonamentar-se en la conservació i la millora del seu sistema de llibertats i privilegis, basat en les Constitucions de Catalunya, que no eren concessions reials, no eren *furs*, com es diu erradament amb molta freqüència, sinó textos discutits i aprovats en Corts pels tres braços en què es dividia la representació de la societat catalana, i sancionats pel rei. Les *Constitucions i altres drets de Catalunya* eren el cos de lleis d'un estat: un codi propi del Principat, similar als existents en altres estats de la monarquia, com per exemple a la *Nueva recopilación*, que s'usava com a repertori legal a la Corona de Castella —i que amb les *Partidas* integrava el que s'acostumava a designar com les «leyes del reino»—, però de diferent naturalesa que aquestes, ja que les lleis castellanes no requerien, en el temps a què m'estic referint, l'aprovació de les Corts.²⁹ A Catalunya, en canvi, el mecanisme de l'aprovació de lleis en les Corts estamentals, amb totes les seves limitacions —unes limitacions que en aquells moments s'estaven començant a superar en altres països, com es pot veure a l'Anglaterra del segle XVII o als estats del Llenguadoc al segle XVIII— se seguia mantenint viu.

Que el sistema estigués en evolució ens ho pot mostrar el pes que estava adquirint aquesta institució encara no prou estudiada que és l'anomenada *conferència dels tres comuns*, on s'integraven representants del Consell de Cent i de

28. Claude HOCQUET, *Le sel et le pouvoir*, 1985, p. 431-434, i la seva contribució a J. PH. GENET i M. LE MENÉ, *Genèse de l'état moderne. Prélèvement et distribution*, 1987, en especial p. 218-219.

29. I. A. A. THOMPSON, «Castile: polity, fiscality, and fiscal crisis», a Philip T. HOFFMANN i Kathryn NORBERG (ed.), *Fiscal crises, liberty, and representative government, 1450-1789*, Stanford, Stanford University Press, 1994, p. 140-180 (citació de la p. 146).

la Diputació amb els d'un braç militar aburgésat, en què mancava la noblesa titulada. Cap al final del segle XVII un virrei ja havia avisat a Madrid del perill que per al poder central representava aquesta nova institució, que podia acabar prenent la supremacia. Després, en el buit de poder que es va produir amb la mort de Carles II, foren els membres de la conferència dels tres comuns els qui van assumir el protagonisme i, segons ha escrit Núria Sales, «prendrien partit pel rei-arxiduc i dirigirien la política interior del país durant llargs períodes de la Guerra de Successió, abans de ser abolits, arran del triomf de Felip V, en 1714».³⁰

De fet es pot comprovar que la guerra mateixa, amb la radicalització que sovint comporta, va estimular a casa nostra un desenvolupament polític que va acabar portant a plantejaments que eren ja netament republicans. En els darrers moments de la Guerra, quan les grans potències havien acordat la fi de les hostilitats a Utrecht i tot semblava perdut, els dirigents catalans sostenien que aquella pau, pactada entre reis, no els afectava, perquè ells no combatien tan sols per tenir un rei o l'altre, «sinó també per la conservació de las llibertats, privilegis y prerogativas dels Cathalans, que nostres antecessors a costa de sa sanch gloriosament alcansaren, y nosaltres devem axí mateix mantenir».³¹ Més endavant, ja en 1714, s'arribà a sostenir que la nació la representaven les Corts, totes soles, com a reunió dels tres braços, sense que calgués comptar amb el rei, la qual cosa permetia argumentar el dret de les Corts catalanes a haver triat un nou rei i a defensar-se del que en aquell moment només consideraven com a duc d'Anjou: «Sólas las resoluciones que se toman en cortes de un reyno o provincia son las que se atribuyen a la nación [...], que sólo se representa en sus braços unidos. Toda la nación cathalana, junta en sus braços, resolvió el defenderse por el rey en cuyo dominio estava [és a dir, l'arxiduc Carles] [...]. En virtud de aquella resolución, esto no pudo ser rebeldía [...]. Luego ni el defenderse toda Cathaluña [...] huviera sido rebeldía. Porque huviera obrado según lo resuelto en braços, que sólo reconocían al rey [és a dir, Carles III] y no a otro por soberano a quien deviese obedecerse.»³²

30. Joaquim Albareda m'ha passat tota una sèrie de materials inèdits que mostren la importància creixent d'aquesta institució, que no puc pas usar ací. Per exemple, un acord del Consell de Cent de Barcelona de juliol de 1707 en què s'encarrega a la conferència dels tres comuns que proposi el que es podrà fer en resposta a una petició reial, a la vegada que demana a les altres institucions que hi participen que augmentin «lo número de las personas que entrevenen y concorren» per causa de la gravetat del que cal deliberar.

31. Proclama dels diputats del General, reunits a Barcelona, el 14 de juliol del 1713. Exemplar de la Biblioteca de l'Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives.

32. *Lealtad catalana purificada de invidiosas calumnias entre llamas de sufrimientos, en el crisol de la constancia, esmaltada con lo heroico de la resolución de defenderse Cataluña por el rey y por la patria*, Villafranca, (s. n.), 1714.

No necessitava tant Felip V, que no estava d'acord ni tan sols amb el que havia calgut concedir a través de les Corts amb sanció reial i justificava la seva negativa a mantenir les lleis dels catalans en la seva percepció que eren més republicanes que les d'Anglaterra: «Las dos últimas cortes que han concluido los deja más repúblicos que el parlamento alusivo a ingleses.»³³

Qui va saber entendre també la naturalesa del sistema polític que els catalans defensaven a la Guerra de Successió va ser Antoni de Capmany, nascut en una família austriacista que va haver d'anar un temps a l'exili, el qual, en un text destinat a les Corts de Cadis, on li semblava veure reviure el clima de llibertat que havia estat liquidat el 1714 —«en que las armas de Felipe V, más poderosas que las leyes, hicieron callar todas las instituciones libres en Cataluña»—, es vantava d'aquelles velles Corts on «la necesidad de demarcar las clases, dividiendo en estados la representación nacional, produjo la discreta división de las condiciones [...]. Había estamentos y todos tenían su parte en el gobierno público, de cuyo concierto resultaba la unidad». En el seu estudi Capmany donava una bona descripció de la constitució i funcionament de les Corts d'Aragó, de Catalunya i de València, i afegia, com a elements de comparació, no solament el Reglament del Consell de la «ciutat i república de Ginebra», sinó el que la Cambra anglesa dels Comuns usava per a discutir i votar els afers, il·lustrat amb abundants notes explicatives.³⁴ Capmany se'ns presenta, així, com l'anella que lliga el vell parlamentarisme ofegat el 1714 amb el nou que comença a la seva difícil evolució al Cadis de 1812.

Cal entendre, per tant, que la derrota de 1714 no va ser una derrota solament per a Catalunya, sinó per a la causa de la modernització de l'Estat espanyol. Els resistents de Barcelona proclamaven fins als darrers moments que estaven lluitant per Espanya i per la llibertat de tots els espanyols, i recordaven als castellans la trista sort de les seves llibertats públiques, liquidades després de la derrota a la Guerra de les Comunitats —un argument que els castellans mateixos no van recuperar fins a un segle més tard, amb el liberalisme del segle XIX. Un dels pocs que van adonar-se d'aquesta «dimensió espanyola» de la guerra fou Manuel Azaña, que el 1932 va dir: «El último estado peninsular proceden-

33. Citat per Joaquim ALBAREDA, «Felip V i Catalunya», *Manuscrits*, 18 (2000), p. 32.

34. *Práctica y estilo de celebrar cortes en el reino de Aragón, principado de Cataluña y reino de Valencia y una noticia de las de Castilla y Navarra*, Madrid, Imprenta de don José del Collado, 1821. Les intervencions de Capmany a les Corts es poden seguir a Francisco José FERNÁNDEZ DE LA CIGOÑA i Estanislao CANTERO NÚÑEZ, *Antonio de Capmany (1742-1813). Pensamiento, obra histórica, jurídica y política*, Madrid, Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Percopo, 1993, per bé que cal agafar amb moltes precaucions una obra que no correspon al que promet el títol i que té les limitacions habituals de l'extrema dreta conservadora.

te de la antiga monarquia catòlica que sucumbí al peso de la corona despòtica y absolutista fue Cataluña; y el defensor de las libertades catalanas pudo decir, con razón, que él era el último defensor de las libertades españolas.»³⁵

En contra del que es diu sovint, el triomf de l'absolutisme va aturar el procés modernitzador d'Espanya per més d'un segle. Un dels pocs estudis seriosos que tenim sobre el funcionament efectiu del govern en temps de Felip V ens mostra la realitat d'un estat dèbil i dominat per la corrupció.³⁶ I les coses no van pas millorar amb els seus successors immediats. Quan, a la fi, amb el triomf del liberalisme al segle XIX, van adoptar-se formes de govern representatiu, la monarquia espanyola duia més d'un segle de retard respecte d'altres potències europees, un retard que es va reflectir en la debilitat com a Estat i en la feblesa del procés de nacionalització que va intentar aleshores.

També en el terreny econòmic els resultats van ser catastròfics. Allà on els governs del segle XVIII van voler promoure creixement industrial amb actuacions directes, com en el cas de les manufactures reials, no van aconseguir més que dur-ho tot al desastre, malgrat que en alguns casos ho van fer amb la maquinària millor i més moderna que existia en aquells moments a Europa. No era un problema de tecnologia, sinó de mercat, que era una realitat que no entenien gens ni mica els polítics de la monarquia absoluta. La uniformització política —que no unificació—, tal com la van portar a terme els Borbó, no tenia res a veure amb la formació d'un mercat nacional: de fet es van tornar a instal·lar duanes interiors, a Tortosa i Fraga, a mig segle XVIII. Pel que fa al progrés econòmic assolit pels catalans al XVIII, continuant en la línia del model de creixement iniciat al segle anterior, és ben clar que no va ser degut pas als estímuls de la nova i errada política econòmica dels Borbó, sinó sobretot a l'esforç dels seus homes i dones: de pagesos, rabassaires, paraires, teixidors, traguers, botiguers o mariners.

Hi ha una visió dominant de la història de Catalunya que ens mostra com un punt màxim de la seva trajectòria els segles medievals i suposa que des de la segona meitat del segle XV s'ha iniciat una davallada, una decadència, que té el seu punt més greu i darrer en la derrota de 1714. És la visió que reflecteixen, per exemple, els versos de Ventura Gasol a «Les tombes flamejants»: «Fou una pàtria, va morir tan bella / que mai ningú no la gosà enterrâ». Des d'aquesta mort del 1714 vam tenir un lentíssim procés de recuperació que es va manifestar en el terreny econòmic al segle XVIII, en el cultural al XIX, amb la Renaixença, i que

35. Manuel AZAÑA, *Obras completas*, Madrid, Giner, 1990, vol. II, p. 262 (discurs del 27 de maig de 1932).

36. Santos MADRAZO, *Estado débil y ladrones poderosos en la España del siglo XVIII. Historia de un peculado en el reinado de Felipe V*, Madrid, Catarata, 2000.

va culminar al segle XX amb la represa política. Jo us proposaria que abandonéssim d'una vegada aquesta visió discontinua, amb el tall temporal que comporta, per recuperar una història de la societat catalana sense fractures, que, prestant atenció al joc de les forces col·lectives, ens permeti de restablir-ne la continuïtat. En aquesta visió alternativa els homes que van dur el país a la Guerra de Successió no ens apareixen pas com retrògrads defensors de velles regles caducades, sinó com a homes del seu temps guiats per una visió de futur.